

Krigsbytteofringen Illerup A – en alternativ tolkningsramme

Av Lars Morten Fuglevik

Fuglevik, L.M., 2007. Krigsbytteofringen Illerup A – en alternativ tolkningsramme. (The Illerup A war booty sacrifice – an alternative frame of reference for interpretation.) *Fornvännen* 102. Stockholm.

Danish and Swedish war booty sacrifices constitute the main archaeological source for the interpretation of military organisation in Early Iron Age Scandinavia. Compared to weapon burials from the same period, the sacrificial finds display a greater variety and number of weapons and other military equipment. Extensive excavations in recent years at Illerup Ådal in Jutland, Denmark have arguably produced the most well-documented data material available for our understanding of large-scale warfare in the Roman Iron Age.

Jørgen Ilkjær has concluded that the largest of the four weapon sacrifices at Illerup Ådal was the result of attacks on Jutland from the western half of the Scandinavian Peninsula. In this paper I investigate the basic theoretical premises implied in Ilkjær's explanatory model for the deposit Illerup A. I emphasise his understanding and use of Roman written sources in the construction of analogies in this model. Furthermore I examine the framework for incorporating Norwegian weapon graves into the model. These inquiries suggest that Ilkjær's model correlates neither with the Norwegian graves nor the Roman written sources. Yet these are the sources on which the model was largely built. From this background I suggest an alternative understanding of Illerup A where the data are viewed in the perspective of Roman military activity along the Imperial border.

*Lars Morten Fuglevik, Wilhelmsgate 6, NO-0168 Oslo, Norway
lmfuglevik@hotmail.com*

Denne artikkelen utgjør i hovedsak en forkortet versjon av min hovedoppgave som ble levert ved Universitetet i Oslo i 2006. Jeg har i oppgaven utledet de impliserte premissene for Jørgen Ilkjærs forklaringsmodell for Illerup A og lagt særlig vekt på bruken av skriftlige kilder i hans teori-dannelse. Dette har igjen gjort det mulig å teste norske gravdata mer presist og stringent mot nettopp den etablerte modellen. Da det har vist seg at modellen ikke uten videre kan korreleres med disse dataene som den i utgangspunktet også

var bygget på, er det blitt nødvendig å etablere en ny teori som ulike hypoteser kan testes mot. I denne artikkelen presenterer jeg hovedtrekkene i analysen av Ilkjærs forklaring av Illerup A, med særlig fokus på den tekstdrevne analogikonstruksjonen i hans argumentasjon. På det dette grunnlaget vil jeg vise hvorledes det er mulig å etablere en alternativ tolkningsramme.

Krigsbytteofringen Illerup A er det største dokumenterte enkeltdepotet med våpen fra romertid i Skandinavia. Materialet, som er datert til

C1b (210/20–250/60 e.Kr.), utgjør én av fire nedleggelse fra myren i Illerup Ådal sørvest for Århus på Jylland, og det inneholder et bredt spekter av våpen og annen militær utrustning (Ilkjær 1990, s. 26, 332). Sammenlignet med den skandinaviske våpengravsformen fra samme periode, rommer krigsbytteofringen langt flere og mer varierte gjenstandstyper. Dermed utgjør den et viktig bidrag til forskningen på militær organisasjon i eldre jernalder.

Forskningen på krigsbytteofringene har tradisjonelt vært sentrert omkring kronologiske og typologiske studier av gjenstandene. Fortolkningene som er gjort av materialet hviler i stor grad på sammenligning med antikke tekster og er ofte forankret i den kulturhistoriske tradisjonen. Offerfunnene har fra midten av 1800-tallet hatt en avgjørende betydning for konstruksjonen av jernalderens kronologi og senere for den videre forståelsen av den politiske, religiøse og økonomiske utviklingen i eldre jernalder (Lund Hansen 2003, s. 86).

Den etablerte forklaringsmodellen for Illerup A-funnet, som er fremsatt av Jørgen Ilkjær, reiser imidlertid en rekke spørsmål om den grunnleggende tolkningsrammen. Det er min oppfatning at en kritisk diskusjon av premissene for denne rammen problematiserer den etablerte forklaringsmodellen – samtidig som den skaper grunnlag for å anlegge et annet perspektiv på datamaterialet og dermed åpner for en ny forståelseshorisont.

Etter de siste store undersøkelser i Illerup Ådal på Jylland har offerfunnene spilt en sentral rolle for konstruksjonen av Danmark som politisk og militær stormakt i romertid. I følge Claus von Carnap-Bornheim og Jørgen Ilkjær skal en hær på omkring 1000 krigere fra »den vestlige del av den skandinaviske halvøy» ha blitt slått i forsøket på å erobre det danske området og utstyret deres skal ha blitt deponert i Illerup Ådal (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996, s. 471; Ilkjær 2000, s. 144). »Danmark» skal ha blitt forsvart av en allianse mellom Jylland, Fyn og Sjælland (Ilkjær 2002, s. 211). Ilkjærs (2000) fortelling om Illerup A er dermed en fortelling om et »Danmark» og et »Norge» allerede i romertid. Hans tolkning impliserer et militærpolitisk skille i Skandinavia som foregriper moderne tids nasjo-

nale landegrenser. Videre er »Illerup-hæren» blitt tolket som en tredelt militær organisasjon, som også skal være representert i norske våpengraver (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996, s. 483). Denne tredelingsmodellen er i all hovedsak konstruert på grunnlag av analogier til to romerske skriftlige kilder som angår helt andre forhold og perioder: Publius Cornelius Tacitus' *Germania* og Ammianus Marcellinus' *Rerum gestarum*. I følge denne modellen var hæren delt inn i *principes/regales* (følgets ledere); *comites/optimates* (følget) og *pedites/armatores* (fotfolk/bevæpnede).

Carnap-Bornheim og Ilkjær har knyttet den hierarkiske strukturen direkte til funn av edelmetall. Av metallgjenstandene fra Illerup A er kun 2% av gull eller sølv, 9% av bronse og hele 89% av jern (Ilkjær 2001, s. 91). Analysene av skjoldene viser at fem eller seks skjold har beslag av gull og sølv, ca 36 beslag av bronse og ca 350 beslag av jern. Man har dermed tre nivåer som avtegner seg: sølvkrigere, bronsekrigere og jernkrigere – eller nivå I, II og III. Nivå I rommer gjenstander med beslag av gull og sølv; nivå II er definert ved bronse, bronse belagt med sølvblikk samt jern belagt med sølvblikk; mens nivå III knyttes til gjenstander av jern eller med jernbeslag.

Revurderingen av tolkningsrammen for Illerup A fordrer en todelt hovedproblemstilling. For det første, og overordnet, dreier problemstillingen seg om hvorvidt det militære systemet, slik det er tolket på grunnlag av Illerup A, kan relateres til norske gravdata og romerske tekstkilder. For det andre dreier den seg om hvilke implikasjoner en revurdering av hærens konstruksjon har for tolkningen av den militærpolitiske organiseringen i Nord-Europa i første halvdel av yngre romertid og av det forholdet denne organiseringen kan ha hatt til øvrige europeiske forhold, som den tekstdrevne analogien i siste instans er utledet i fra. I den etablerte modellen til Carnap-Bornheim og Ilkjær råder det uklarhet om en del sentrale begreper, som for eksempel regionalitet, militær organisasjon og krigere.

Det har derfor vært av betydning å analysere forholdet mellom det norske våpengravsmaterialet og det militære hierarkiet i Illerup A, slik dette er tolket mekanisk med utgangspunkt i fo-

rekomsten av gull, sølv, bronse og jern. Hvis det er mulig å påvise at dette forholdet ikke er entydig, styrkes verdien av eventuelle andre tolkninger. Videre har jeg lagt vekt på å revurdere de romerske tekstenes kildeverdi for tolkningen av nordeuropeiske aktører og strukturer. Hvis disse kildene mangler reell utsagnskraft om militært hierarki, oppstår det et behov for alternative kilder til forståelse av hierarki. Disse to punktene er tett sammenvevd. Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996) vurdering av de norske våpengravene er blitt utført på grunnlag av en tredelingsmodell, som bygger på gjenstandenes metallverdi og de litterære tekstene. Dermed får en analyse av Ammianus og Tacitus gyldighet for det norske gravmateriale som sammenligningsgrunnlag til krigsbytteofringene.

I denne revurderingen av de relevante tekstene i relasjon til materialet fra Illerup A er det blitt tydeligere hvordan den etablerte teorien er blitt konstruert på grunnlag av analogier til romersk litteratur. Denne delen av revurderingen er avgjørende for å vise at den foreliggende tolkningen på mange måter utgjør et lukket system som baserer seg på sirkelslutninger. Sirkelslutningene er betinget av en helt spesiell forståelse av de skriftlige kildene. Hvis ikke disse slutningene brytes, vil det ikke være mulig å presentere uavhengige nytolkninger av Illerup A. Den etablerte tolkningen er såpass vagt formulert at den umiddelbart fremstår som uangripelig. Den fremviser ingen konkrete referanser til litteraturen som er benyttet, bare generelle henvisninger til Ammianus og Caesar. Derfor har det vært nødvendig å spissformulere Carnap-Bornheim og Ilkjær's tolkning, i den forstand at jeg har vært nødt til å gjennomgå de respektive skriftkildene for å lokalisere de anvendte tekststedene.

I et forsøk på nytolkning har jeg vurdert hvorvidt det er mulig å forstå Illerup A i sammenheng med det store antallet auxiliatropper – det vil si leiesoldater uten romersk borgerskap – som var stasjonert i Germania Inferior (en romersk provins som omtrentlig tilsvarer den sørlige delen av det moderne Nederland og den vestligste delen av det moderne Tyskland). I denne sammenhengen har jeg brukt tolkninger av epigrafiske skriftkilder om auxiliatropenes

funksjonelle og tallmessige inndeling (jfr Kearns & Price 2003, s. 193; Denne kildetypen har en dokumentær karakter og anvendes ofte som supplement eller korleksjon til litterære kilder). Dermed er det blitt mulig å vurdere likheter med, og eventuelt en mulig analogi til, datamaterialet fra Illerup A, i og med at det ikke foreligger en »midtnivå-teori» for å utlede militære systemer direkte fra et gjenstandsmateriale. Disse rammene er konstituert på grunnlag av en serie hypoteser og utgjør dermed det man kan kalle en »auxiliateori».

Illerup A og tekstkilder: den nordeuropeiske krigeren som litterær artefakt

Jeg har valgt å inkludere en relativt omfattende diskusjon av de anvendte skriftlige kildene. En del av dette er rimelig velkjent blant jernalderforskere, men er ikke blitt applisert i den etablerte forklaringsmodellen. Dansk-kontinental jernalderforskning generelt og forskning på krigsbytteofringene spesielt er i stor grad tekstdrevet – både direkte og indirekte. Direkte tekstdreven forskning innebærer en isolering av enkelte motiver eller temaer fra historiske tekster samt en argumentasjon for at disse referansene korrelerer direkte med samfunnssystemer eller menneskelige handlinger som har produsert et gitt arkeologisk materiale. Den indirekte tekstdrevne forskningen er imidlertid vanskeligere å identifisere: all bruk av begreper som »følge», »krig», »våpengrav» eller »krigsbytteofring» er i siste instans belagt med skriftlige kilder og er dermed epistemologisk betinget av en spesiell fortolkning av de respektive tekstene. Et av de viktigste premissene for videre nytolkning av Illerup A er derfor å problematisere historisiteten i antikke skriftlige kilder samt å tydeliggjøre disse tekstenes tvetydighet på et semantisk nivå. Jeg vil forsøke å vise at det er mulig å komme til nye arkeologiske slutninger hvis nordeuropeisk gjenstandsmateriale ikke knyttes direkte opp mot de litterære fremstillingene.

Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996, s. 483) relaterte Tacitus' og Ammianus' tredeling av det »germanske» militærvesen direkte opp til tredelingen av det militære hierarkiet, slik det intuitivt ble tolket på grunnlag av funnene fra Illerup A. Ilkjær (2000, s. 136–137; 2002, s. 207) hen-

Författare	Tittel	Sjanger	Referenser	Brukes om	Datering
Ammianus	<i>Rerum gestarum</i>	Historie	16.12.23-26	Mil. hierarki	ca 391 e. Kr
Caesar	<i>Gallerkrigerne</i>	Historie	VI.17	Ofringen	ca 50 f. Kr
Orosius	<i>Sju bøker mot hedningene</i>	Apologetikk	V.16.1	Ofringen	ca 418 e. Kr
Tacitus	<i>Germania</i>	Etnografi	6.2 og 14.2	Mil. hierarki	ca 98 e. Kr
Tacitus	<i>Annalene</i>	Historie	13.57.08	Ofringen	ca 109 e. Kr

viste videre til Orosius og Caesar som illustrasjoner til de rituelle aspektene ved ofringene. Spørsmålet er på hvilket nivå de antikke skriftkildene er relevante i forskning på krigsbytteofringer. Jeg vil i korte trekk oppsummere min analyse av skrifttilfanget, for slik å kunne isolere de problemstillingene som er relevante i denne sammenhengen. Problemstillingen knyttet til de skriftlige kildene er i utgangspunktet tosidig. På den ene siden er det avgjørende å søke etter feilkilder gjennom litteraturkritiske analyser. På den andre siden er det like viktig å vurdere tekstene i mental og ideologisk kontekst. Begge problemstillinger fordrer diakrone vurderinger av antikke tekster.

De viktigste skriftlige kilder som faghistorisk er relatert til Illerup A

Det var først med romerne at det oppstod en nærmere etnisk inndeling av de nordlige »folkeslag» (Lund 1978, s. 29). Eldre greske forestillinger om »nordfolkenes» levevis hadde likevel kontinuitet i romersk litteratur. Den tyske filologen Eduard Norden (1922, s. 42–59) påviste at Tacitus' *Germania* langt på vei er basert på litterære og stilistiske vandremotiver (*topoi*). Han isolerte flere formulærer i *Germania* som lot seg identifisere bakover i den litterære tradisjonen (jfr Much 1967, s. 94). Norden har på dette grunnlaget henvist til en rekke avsnitt som er så like at det er legitimt å påpeke en stilisering av språkb Bruken. Mange tekststeder i *Germania* er kopiert direkte fra pseudo-Hippokrates' *Om luft, vann og steder* og Herodots Historie. Tacitus har kun endret navnet på det gjeldende folk, fra »skytere» eller »egyptere» til »germanere». Denne prak-

tiseringen av avskrift gav legitimitet i antikk litterær tradisjon, men svekker kildenes utsagnskraft om nordeuropeiske forhold. Disse vandremotivene bidro til en typifisering av »de andre». Det som var annerledes ble gjort kontrastivt, slik at bildet av en omvendt verden fremstod: en *mundus inversus*. Denne forståelsen av herodoteisk og taciteisk etnografi bygger på en »speilteori», som postulerer at tekstens innhold best kan forklares ved at forfatteren har ønsket å definere sitt eget folk gjennom å speile »de andre» inversert (Duff 2003, s. 20).

Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996, s. 483) slutninger om nordeuropeisk militærorganisasjon er langt på vei trukket på grunnlag av taciteiske beskrivelser (*Germania* 6.2, 14.1–2). I følge Hans Kuhn (See 1981, s. 57) står disse beskrivelsene helt isolert i forhold til annen litteratur om »germanere» og utgjør slik den eneste virkelige referansen for tolkning av følgesystemet, som ellers ikke har skriftlige paralleller før i sen vikingtid. Tacitus' formulering av det »germanske følget» er med utgangspunkt i Nordens analyser, og som en videreføring av Kuhns slutning, blitt tolket som et *topos* med litterært opphav i tidligere etnografiske skildringer (See 1981, s. 57). Dette innebærer at den mest sentrale kilden til »germansk» militærorganisasjon blir mer problematisk å bruke i analogi til Illerup A.

Tacitus og Ammianus' tredeling av det »germanske» militære hierarkiet er blitt benyttet av Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996, s. 483) og Jørgensen (2001, s. 11) i fortolkningene av krigsbytteofringene. Problemet med denne operative inndelingen er først og fremst at den fører til en sirkelslutning som gjør det vanskelig å tolke ma-

teriale i andre perspektiver: de skriftlige kildene bekrefter tredelingen av materialet etter metallverdi og omvendt. Problemet med disse to kildene er knyttet til både eksterne og interne kriterier og er derfor todelt. For det første er kildene, som jeg har nevnt tidligere, satt sammen av stiliserte *topoi*. De mangler derfor ut-sagnskraft på et realhistorisk nivå, men utgjør i større grad idéhistoriske kilder til en romersk litterær diskurs. For det andre er det tvilsomt hvorvidt det er belegg for en tredeling av militært hierarki på et rent semantisk nivå. I *Germania* (6.2) omtaler Tacitus rytteriets (*eques*) og fotfolkets (*pedites*) bevæpning, men han kategoriserer ikke disse funksjonelle enhetene ytterligere. I kapittel 14 kommenteres forholdet mellom følge (*comites*) og høvding (*princeps*), men at følget utgjør ett nivå og fotfolket ett annet er ikke klart uttrykt. Det kan i stedet tolkes slik at høvdingen har et mer generelt følge av fotfolk og rytteri eller infanteri og kavaleri (Kristensen 1983, s. 49).

Rerum gestarum har en annen litterær konstruksjon, noe som påvirker meningsinnholdet. Ammianus' tekst er en episk skildring av et slag som skal ha funnet sted ved Strasbourg i 357 e.Kr. mellom romere og »alemannere» (Rosen 1970, s. 123–130). Forfatteren har anvendt etnografiske *topoi* i konstruksjonen av »de andre» som historisk objekt (Rosen 1970, s. 124; Müller 1980, s. 188–195). Han omtaler imidlertid to navngitte ledere som under seg har fem konger og ti kongssønner (*reges/regales*). Under disse sorterer en »rekke staselige adelige» (*optimates*) samt »35 000 bevæpnede» (*armatores*). Her er ikke enhetene sortert etter funksjon, men etter en form for stiliserte, sosiale posisjoner i en gitt sammenheng. Det er ikke uten videre mulig å konkludere med at det i de to kildene presenteres tre hierarkiske nivåer som hver for seg er synonyme de to kildene i mellom. I utgangspunktet kan alle Tacitus' funksjonsenheter kategoriseres under *armatores*. Etter min oppfatning kan ikke Tacitus' generelle høvdingbegrep sidestilles med navngitte hærførere, konger eller kongssønner og dermed tilsvare nivå I. Følgebegrepet kan heller ikke sidestilles med »en rekke staselige adelige» og slik utgjøre nivå II. Fotfolket tilsvare ikke den generelle formuleringen

»bevæpnede», noe som betyr at det ikke foreligger noe entydig skriftlig belegg for et nivå III. Ut i fra det faktum at kildenes innhold er av så forskjellig karakter, kan man argumentere for at de to kildene er inkommensurable størrelser og derfor ikke kan brukes sammen – som analoge kilder til en tredeling av militær organisasjon. *Germania* presenterer en generell struktur som angår en ukjent mengde mennesker benevnt »germanere» – på tvers av tid og rom. *Rerum gestarum* presenterer derimot en historisk betinget, spesifikk begivenhet med til dels navngitte aktører. De to organisasjonsformene som blir berørt i tekstene representerer for øvrig to ulike samfunnsformer. Tacitus beskriver en samfunnsform som gir konnotasjoner til et småskala høvdingdømme eller landsbysamfunn. Ammianus' begreper og tallforhold er i større grad symptomatiske for et forbund av reelle kongedømmer. Tatt i betraktning at kildene hver for seg heller ikke presenterer noen virkelig tredeling, er det vanskelig å argumentere godt for at det foreligger filologisk belegg for henholdsvis nivå I, II og III. Det er ikke mulig å falsifisere tredelingsmodellen gjennom kildekritiske vurderinger, men det er mulig å argumentere for at det ikke eksisterer noe belegg for denne modellen i de skriftlige kildene. Tredelingen av den indre organisasjonen i Illerup-hæren er så generell at den trolig kan appliseres på alle menneskelige organisasjonsformer. Dette medfører at den ikke kan motbevises, men den mister noe av sin relevans som forklarende modell.

Det er avgjørende for en revurdering av den gamle tolkningen å problematisere den etablerte forståelsen av hærens indre hierarki. Gjennom at forholdet mellom de litterære tekstene og våpenutrustningen kan problematiseres, er det åpnet opp for å knytte materialet opp mot andre referanser. Forholdet er for det første betinget av hvorvidt de skriftlige kildene som blant andre Ilkjær bruker i realiteten kan knyttes til de nord-europeiske samfunnene. Tekstene utgjør etter all sannsynlighet overveiende en litterær speiling av det romerske samfunnet (Norden 1922; Lund 1993). Samtidig må det tas i betraktning at flere av tekstene, som vist, delvis er sammensatt av stiliserte vandremotiver som repeteres uavhengig av hvem tekstene omhandler. For det andre er for-

holdet bygget på at kildene faktisk kommuniserer en reell tredeling av militært hierarki. Denne inndelingen har det ikke vært mulig identifisere på grunnlag av den aktuelle litteraturen. Dermed kan ikke Tacitus eller Ammianus på et semantisk nivå benyttes som bindeledd mellom hierarkiet i Illerup A og de norske gravene.

Illerup A og norske våpengraver: edelt metall og militært hierarki

Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996, s. 483) inndeling av Illerup-hæren i jern-, bronse- og sølvkrigere, hvor slutningen om militær og sosial struktur er utledet på grunnlag av metallverdien slik arkeologen selv anerkjenner den, utgjør en problematisk form for tilnærming til et arkeologisk materiale. En slik tilsynelatende empirisk *rangering* av materiale er verken nøytral eller nødvendigvis formålstjenlig, men derimot svært teoridrevet og muligens villedende. Den har strengt tatt ingen annen begrunnelse enn arkeologens egen implisitte, situerte *common sense*. Videre er en tredeling av militærstrukturen så allmenngyldig at den trolig ikke er hensiktsmessig. Hypotesen om den vestlige del av den skandinaviske halvøy som opphav for hæren hvis gjenstander ble deponert i Illerup A fordrer dessuten at jern-, bronse- og sølvkrigerne er representative for militær organisasjon i Skandinavia i C1b. Dette er imidlertid betinget av at gravritualene og offerritualene er analoge i den forstand at de gir tilsvarende representativitet på våpenmaterialet. Alle disse betraktningene betinger at tredelingen godtas *a priori* og at man dermed gjennom analysene avstår fra å nyansere bildet av det militære hierarkiet.

Det finnes, i følge Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996, s. 296, 483), tydelige overensstemmelser mellom Illerup A og norske våpengravskomplekser fra periode C1b. Påstanden om overensstemmelse innebærer at gitte gjenstandstyper av en gitt metalltype fra Illerup A skal være analoge med tilsvarende gjenstandstyper av en tilsvarende metalltype i våpengraver i Norge. Hvis det er belegg for de respektive gjenstandstyper i våpengravene, styrkes analogien og Ilkjær trekker dermed den konklusjon at våpengravene og deponering A representerer det samme militære systemet. For eksempel er edelmetallprydet skjold-

buler i våpengravenes inventar vurdert som karakteristiske kjennetegn for rang av *princeps* eller *regales* og *comites* eller *optimates* slik disse militære posisjonene er beskrevet i *Germania* (14.2) og *Rerum gestarum* (16.12.26). Dette impliserer at det er belegg for øverste sjikt av det »germanske« følgevesenet i de norske gravene fra yngre romertid.

Ilkjær (1990) gjennomgang av de norske gravene er meget fin, men det kommer likevel ingen sikker avklaring av hva som opprinnelig er funnet i disse. Jeg ser det dermed som hensiktsmessig å gjennomgå inventaret i utvalgte norske våpengraver vis a vis Illerup A med utgangspunkt i lanse/spyd, skjold, seletøysutrustning og sverd. Disse gjenstandsgruppene må vurderes i forhold til henholdsvis rangnivå I og II. Nivå III er av underordnet betydning i denne sammenhengen, da denne kategorien omfatter gjenstander av jern og dermed har mindre utsagnskraft om noen form for militær organisasjon basert på metallens egenverdi. De vestsvenske gravene i Ilkjær (1990) katalog vil ikke bli berørt i denne sammenhengen, da det ikke ser ut til å være inventar av relevant karakter for nivå I i svensk kontekst. I norsk kontekst dreier det seg om kun fire graver fra C1b som til sammen skal representere det øverste officerssjiktet fra nivå I og II i Norge: Flagghaugen ved Avaldsnes på Karmøy i Rogaland, Nedre Bø i Steigen i Nordland, Vestad i Tjølling i Vestfold samt en grav uten proveniens fra Jevnaker i Oppland (Ilkjær 1990; Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996, s. 298). Dette er graver som skal romme skjoldbeslag av sølv eller beslag prydet med edelt metall. Det foreligger øvrig norsk våpengravsinventar med skjoldbuler av bronse fra C1b, men disse bulene er imidlertid ikke beslått med edlere metall. Den følgende analyse av sammenligningen mellom nivåene I og II og de fire norske våpengravene er utført med utgangspunkt i Oldsaksamlingens arkeologiske tilvekstkatalog (www.dokpro.uio.no). Ut i fra dette har jeg vurdert S-numrene i Ilkjær (1990) katalog opp mot annen arkeologisk litteratur.

Flagghaugen og nivå I

Fem, muligens seks, praktiskjold skal angi øverste nivå i Illerup plass A. Alle fem (seks) skjold-

ene har buler, håndtaksbeslag og render av sølv. Videre regnes ni sett med seletøy, seks sverd-håndtak samt sju bandolærer til dette hierar-kiske nivået. Dette nivået skal korrelere med gravfunnet fra Flagghaugen ved Avaldsnes kirke (Carnap-Bornheim og Ilkjær 1996, s. 483). Sær-lig er en gjenstand av sølv fra dette funnet fremhevet som avgjørende. Denne er blitt tolket som en skjoldbule av sølv og definerer dermed graven som nivå I, slik den militære organisasjo-nen i Illerup A er tolket.

Flagghaugen ble gravet i 1745, 1834/35 og 1840/41 og er datert til C1/C2 (Christie 1842, s. 327–328; ; Shetelig 1912, s. 53–59; Lund Hansen 1987, s. 438; Ilkjær 1990, s. 342). Antageligvis rommet haugen tre graver, men konteksten er dårlig dokumentert. Hagens inventar bestod av en rekke gjenstander: blant annet romersk import og et tveegget sverd. Ilkjær har til det foreliggende inventaret fra Flagghaugen tilføyd en lans av ubestemmelig type samt skjoldbulen av sølv, som definerer nivå I. Lansen tilsvarer trolig bruddstykker av et spyd katalogisert som B916b. Dette spydet ble funnet på Avaldsnes i 1831 og hører ikke til den øvrige konteksten (Shetelig 1912, s. 54). Fraværet av lanser er like-vel av mindre betydning for den etablerte tolk-ningen, da denne våpentypen ikke er avgjørende for nivå I.

Skjoldbulen er heller ikke mulig å dokumen-tere sikkert, noe som er mer problematisk i for-hold til forståelsen av inventaret som represen-tativt for øverste nivå. Denne skjoldbulen er en nytolkning av et sølvbeger fra haugens inventar (Shetelig 1912, s. 56–57; Mydland 1989, s. 32). Ilkjær (1990, s. 342) refererte ved omtale av Avaldsnesfunnet til Hans Jürgen Eggers (1951, s. 91), Håkon Shetelig (1912, s. 53–58) og til Ulla Lund Hansen (1987, s. 438). Det er i denne sam-menhengen verdt å legge merke til at Ilkjær (1990, s. 342) plasserte skjoldbulen *så vel* som et sølvbeger i gravens inventarliste. I Eggers (1951, s. 91) og Lund Hansens (1987, s. 438) kataloger er ikke skjoldbulen, men drikkebegeret oppført. Shetelig (1912, s. 58) fremhevet at det er påfall-ende at skjoldbule, samt spyd, er fraværende i dette funnet. I Anders Lorange (1875, s. 70–74) katalog finnes heller ingen omtale av skjold-bulen. Den ble likeledes ikke nevnt av Johan K.

Christie (1842, s. 327–328) i den første publiserte beskrivelsen av funnet i sin helhet.

Wencke Slomann (1964, s. 12) knyttet der-imot en stangskjoldbule av sølv til materialet fra Flagghaugen, men henviste dessverre ikke til hvilket museumsnummer gjenstanden har. I to senere artikler av Slomann (1968; 1971) som re-fererer til Avaldsnes er ikke skjoldbulen nevnt. Leidulf Mydland (1989, s. 32) har referert til gjen-standen og presentert tre mulige tolkninger: sølv-beger, pilekogger og skjoldbule. Han fremhevet at en fullstendig stangskjoldbule av sølv fra Illerup minner om sølv-gjenstanden og at den derfor må tolkes som skjoldbule. Carnap-Bornheim & Il-kjær (1996, s. 293) henviste til Mydland (1989) og konkluderte med at det er en skjoldbule på grunnlag av tre argumenter: blikket som er fes-tet på sylindere ns underside er kun hvelvet i én retning, slik at en kjegleformet kuppel fremstår – dermed avviser de Sheteligs (1912) forslag om et forestilt avrundet forløp; for det andre er blik-ket omkring en millimeter tykkere enn for eks-empel et sølvbeger fra Himlingøje i Danmark; og for det tredje minner sylindere ns form om en stangskjoldbule av sølv fra Vimose. Med henvi-sning til denne er gjenstanden blitt definert som en skjoldbule av type 3e etter Ilkjærs (1990, s. 35) inndeling. Bemmann & Hahne (1994, s. 526) konkluderte likeledes etter sin gjennomgang av norske våpengraver med at gjenstanden er en skjoldbule. En skjoldbule fra Flagghaugen er også blitt nevnt av Arnvid Lillehammer (1994, s. 178), men da uten noen referanser. Etter Car-nap-Bornheim & Ilkjærs (1996) publikasjon av praktutrustingen skrev Bergljot Solberg (2000, s. 119) om skjoldbulen, da i forbindelse med Ille-rupfunnet og uten egen henvisning.

Sverdet (B610) er tveegget og av form som en romersk *gladius* (Shetelig 1912, s. 54). Det som foreligger er fem bruddstykker av selve klinger (som er fastrustet i skjeden) og to løse beslag til skjeden og doppskoen. Selve doppskoen mang-ler, men det foreligger et sirkelrundt beslag av presset og forgyllt sølvblikk som trolig har vært festet til doppskoen og dermed kan angi dens form. Skjeftet er av tre og firedelt – en konstruksjon som er representativ for romerske sverd.

Tolkningen av sølvbegeret som skjoldbule har minst 15 års presedens i forskningen. Det

har likevel ikke vært mulig å endelig typedefinere gjenstanden. Hvis ikke denne skjoldbullen er mulig å bekrefte, kan man heller ikke definere graven fra »Flagghaugen» som representativ for nivå I. Fra andre norske gravfunn er det aldri rapportert om lignende skjoldbuler av sølv. Mangelen på seletøy og annen rytterutrustning svekker ytterligere denne gravens tilknytning til Illerup A og nivå I. Det må således konkluderes med at det ikke er mulig å finne belegg for nivå I i Norge på grunnlag av våpengravenes inventar.

Nedre Bø, Jevnaker, Vestad og nivå II

Dette nivået i Illerup A er først og fremst angitt av ca seks skjold med beslag av bronse og jern smykket med edelt metall (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996, s. 483). Videre defineres cirka 30 skjold med bule av bronse til denne gruppen. Seks sett med seletøy, ti sverdhandtak samt minst 18 bandolærer regnes også til dette sjiktet. De norske gravene som regnes for å være representative for den øverste del av denne gruppen er et funn fra Nedre Bø i Steigen (kommune) i Nordland; et funn uten proveniens fra Jevnaker (prestegjeld) i Oppland; samt et funn fra Vestad i Tjølling (kommune) i Østfold. Av disse er kun graven fra Nedre Bø gravet ut etter moderne metoder (Slomann 1959, s. 1–26).

Lanse (Ts5401c) og spyd (Ts5401d) foreligger kun blant inventaret fra Nedre Bø i Steigen. Disse våpentypene er som nevnt ikke blant de uttømmende kriteriene for definisjon av nivå II. Det kan derimot argumenteres for at det ikke skal forekomme slike våpen i nivå II-graver, da lanser og spyd relateres til nivå III. Beslag til skjold foreligger fra alle de tre nevnte gravene. Disse omfatter i alle tilfellene rester av skjoldbuler, men kun Nedre Bø i Steigen og Jevnaker rommer håndtaksbeslag. Skjoldbulene fra Nedre Bø (Ts5401h 1) og Vestad (C22849a) er begge beslått med sølv og tilfredsstillende dermed betingelsene som er satt for dette nivået. Skjoldbullen fra Jevnaker har intet sølvbeslag slik den fremstår etter utgraving, men den kjegleformede bronseknappen (C4774) er tolket av Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996, s. 318) som del av et praktskjold.

Gravinventaret fra Nedre Bø rommer et tveegget sverd (Ts5401b) samt beslag til bandolær

(Ts5401h1-3). De to øvrige gravene mangler imidlertid selve sverdet, et forhold som svekker gravens tilhørighet til nivå II. Graven fra Vestad mangler for øvrig også beslag som kan knyttes til et mulig bandolær. Sverdet kan likevel være implisert i graven fra Jevnaker, gjennom forekomsten av enkelte løse bronsebeslag. Den runde bronseplaten med emalje (C4773) ble av Grieg (1926, s. 61) definert som doppsko, men tolket på nytt av Ilkjær (1990, s. 363) som balteusspenne. Balteusspennen ble videre relatert til det firkantede bronsebeslaget (under C4764), som nå ble definert som balteusbeslag. Denne tolkningen er i ettertid blitt revurdert, da det viser seg at slike beslag ikke opptrer sammen i Illerup A (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996, s. 318). Dermed må det firkantede beslaget knyttes til en annen funksjonsgruppe. C4773 er i begge de foreliggende tolkningene trolig symptomatisk for et sverd, men noe ytterligere belegg for sverd fra Jevnaker er ikke mulig å konkludere med.

Forekomsten av bandolær, seletøy, skjoldbuler og sverd er avgjørende kriterier for at gravene med rimelighet skal kunne relateres til nivå II. Dermed bør disse funksjonsgruppene i overveiende grad være representert i gravene for at den etablerte forklaringsmodellen skal være fruktbar. Det er flere metodiske problemer med å bruke de utvalgte gravene som symptomatiske for hærens nivå II i den etablerte modellen. For det første korrelerer ikke gravenes inventar fullt ut med dette nivået, slik det er blitt definert på grunnlag av Illerup A. Gravene fra Jevnaker og Vestad rommer ikke sverd – samtidig er det ikke dokumentert seletøy fra noen av de tre gravene. For det andre er det mulig å argumentere for at den geografiske avstanden mellom disse tre gravene svekker tolkningen av dem som representative for nivå II. Graven fra Nedre Bø er den eneste som er dokumentert og bevart på en slik måte at det opprinnelige inventaret med rimelig sannsynlighet lar seg etterprøve. De to andre gravene er, som Flagghaugen, meget mangelfullt dokumentert – noe som gjør at Nedre Bø fremstår som den eneste sammenlignbare størrelsen i forhold til Illerup A. Nedre Bø ligger midt mellom Bodø og Narvik og befinner seg omkring 1500 km fra Vestad i Vestfold. Disse gravene skal

være representative for hierarkiet i det militære forbundet bak angrepet på Illerup Ådal (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996, s. 472). Etablerte fortolkninger av eldre jernalders politiske organisering antyder imidlertid territoriale forhold som ikke overskrider størrelsen på de moderne fylkene (Myhre 1987, s. 169–187). Fremveksten av overregionale kongedømmer er blitt knyttet til religiøse, økonomiske og militære prosesser som det trolig først er belegg for i vikingtid (Skre 1996, s. 469, 479). Det er ikke mulig å finne noen forklaring i Ilkjærs tolkning på hvordan den militære organiseringen kunne omfatte styrker mobilisert fra et område som overstiger denne størrelsen. Han lar være å forklare hvordan de ulike lokale maktsentra sammen kan ha konstituert et opprinnelsesområde for en militær mobilisering. Denne distribusjonen impliserer videre at mobiliseringsområdet for hæren i praksis sammenfaller med moderne statlige grenser.

Oppsummering

På grunnlag av de nevnte forholdene er det mulig å formulere to argumenter mot tolkningsmodellen til Carnap-Bornheim & Ilkjær (1996). Et argument knytter seg direkte til manglene i gravenes inventarlistene, i og med at disse ikke korrelerer tilstrekkelig med de betingelsene som er satt for de ulike nivåene innenfor den gjeldende forklaringsmodellen. Det andre knytter seg til den geografiske avstanden mellom de fire nevnte gravene. Ilkjær (1990, s. 337) har påpekt at hærens størrelse impliserer et stort opphavsområde og et høyt organisasjonsnivå. Det er imidlertid ikke blitt forklart hvordan våpengravene forholder seg til organiseringen – tolkningen er løst basert på at et mulig militært forbund har operert med det samme hierarkiet som skal reflekteres gjennom våpengravene og Illerup A (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996, s. 472). Den etablerte fortolkningen impliserer et organisasjonsnivå og et maktpolitisk nettverk som det, på »norsk» område, sannsynligvis ikke er mulig å argumentere godt nok for før etter vikingtid (Skre 1996). I nordskandinavisk romertid er det problematisk å finne belegg for en militær og politisk samfunnsorganisasjon som kan relateres til geografiske forhold av denne stør-

relsesorden. Dermed kan det være legitimt å hevde at Ilkjær mangler tilstrekkelig grunnlag for tolkningen av gravene som representative for den organiseringen som har ligget til grunn for hærens mobilisering. Idéen hviler således på et meget spinkelt grunnlag. Her kreves i større grad en kritisk arkeologisk analyse for at forklaringsmodellen skal kunne styrkes.

Auxiliateorien

Etterprøvingen av den påståtte kongruensen mellom hierarkiske forhold i henholdsvis krigsbytteofringen og de norske gravene viser de metodiske svakhetene med den postulerede tredelingen. Denne inndelingen er trolig for lite nyansert til å gi noe bilde av den opprinnelige militære organisasjon. Den baserer seg kun på sammenligninger av enkeltgjenstander fra henholdsvis depot og grav som antas å utgjøre kommensurable typer. Det er tydelig at en slik sammenstilling har begrenset verdi, for det er intet belegg for at materialverdien er direkte overførbart på militær rang. Det er imidlertid neppe heller hensiktsmessig å trekke slutninger direkte om noe militært hierarki, da det ikke foreligger tilstrekkelig data som har overføringsverdi på gjenstandsmaterialet. Derimot kan det være mer relevant snarere å fokusere på en mulig funksjonsinndeling av krigsorganisasjonen. Denne inndelingen kan gå på tvers av Ilkjærs metallnivåer, siden ulike funksjonsenheter gjerne kan ha respektivt offiserssjikt og isolerte kommandorekker. Dermed mener jeg heller ikke at generelle modeller overført fra Tacitus' *Germania* eller Ammianus' *Rerum gestarum* rekker for å forstå kompleksiteten i den militære organisasjon.

Hedeager (2002, s. 254) har pekt på at det i perioden omkring Markomannerkrigene, mot slutten av det andre århundre, ble åpnet for et utvidet »germansk» engasjement på begge sider av *limes*. Hun har på bakgrunn av dette stilt spørsmålet om hvorvidt de angripende aktørene bak materialet i Illerup A kan ha vært soldater i returnerende enheter på vei nordover fra tjeneste i den romerske armé. Hvis dette skal kunne sannsynliggjøres, er det nødvendig å vurdere de ulike strukturene forbundet med henholdsvis infanteri og kavaleri i Illerup A opp mot de tilsvarende strukturene i auxiliarsystemet. Idéen om

skandinaviske og andre nordeuropeiske aktørers mulige posisjoner i auxiliære styrker støttes av de mange romerske importvarene som forekommer i gravmaterialet. Importvarene kan være kanalisert nordover gjennom returnerende migrasjon i form av dimitterte soldater. Svend E. Albrethsen (1997, s. 216) har formulert idéen om at Illerup-hæren på flere nivåer kan korrelere med en auxiliær enhet i den romerske hæren. Han har imidlertid ikke argumentert videre på dette grunnlaget. Jeg har dermed vurdert muligheten til å trekke en analogi mellom materialet fra Illerup A og epigrafiske kilder som omtaler auxiliarsystemet i den romerske provinsen *Germania Inferior* (Alföldy 1968).

Tallmessig kan hæren bak Illerup A korrelere med ulike kombinasjoner av auxiliære formasjoner. Rytteriet fra Illerup A er representert med til sammen 22 sett seletøy, hvis både fullstendige og ufullstendige sett regnes med. Dette antallet må trolig justeres i forhold til at kun 40% av Illerup er gravet ut, noe som innebærer at det opprinnelige antallet ryttere *kan* ha vært omkring 55. En *turma* bestod av 30 eller 32 ryttere, slik at to enheter av denne typen vil kunne tilsvare rytteriet i Illerup A. Denne deponeringen kan i følge Ilkjær (2000, s. 144) representere så mange som 1000 individer totalt. En *cohors quin-genaria peditata* bestod av omkring 480 fotfolk eller 6 centurier. To slike enheter kombinert med to *turmae* vil tallmessig samsvare med Illerup A. *Cohors militaria peditata* bestod trolig av omkring 800 fotfolk eller 10 centurier – som kombinert med to *turmae* også vil samsvare tallmessig.

Hærens proveniens

De sosiale implikasjonene ved Ilkjærs fortolkning av Illerup A har å gjøre med tolkningen av hærens geografiske opphav samt dens indre hierarki eller struktur. Disse to punktene er vanskelig å skille fra hverandre, fordi de på ett nivå utgjør to sider av samme sak. De sosiale strukturene og systemet som hæren er mobilisert på grunnlag av, kan like gjerne relateres til et romersk hierarki som et skandinavisk. Dette betyr at aktørene kan ha sitt opprinnelige opphav på den skandinaviske halvøy, men at form- og funksjonsinndelingen er betinget av det militære systemet som de sorterte under.

Et av de mest sentrale argumentene i den opprinnelige tolkningen av hærens geografiske og organisatoriske opphav knytter seg til deler av den personlige utrustningen (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1996). Dette argumentet hviler på to postulater. Det første går ut på at den største andelen av fyrtøyet i myrfunnet kan proveniensbestemmes til Skandinavia generelt og at kammene kan proveniensbestemmes til den vestlige del av den skandinaviske halvøy spesielt. Det andre er at proveniensbestemmelsen av disse gjenstandene igjen determinerer hvor hæren er mobilisert fra. Disse simplifiserte slutningene er problematiske, fordi det komplekse forholdet mellom gjenstandens antatte proveniens og organisasjonen i en mobilisert hær uten tvil er alt annet enn entydig. Ilkjærs slutning om geografisk opphav har slik flere implikasjoner: fyrtøyet og kammene i gravene må nemlig derved defineres som etniske markører for en lokal befolkning. Dette innebærer at den kollektive identiteten må være knyttet til enkeltgjenstander og at den blir gjengitt direkte i gravmaterialet. Den etniske markøren må videre forstås slik at den knytter befolkningens bevegelser til gravlokaltetene, i den forstand at aktørenes motiver er bundet direkte opp til lokale sosiale og militære systemer. Ilkjærs slutning hviler dermed på et implisitt postulat om at aktørene hvis utrustning er deponert i Illerup A kun kan ha blitt mobilisert fra områder med graver hvor tilsvarende utstyr foreligger.

Det er imidlertid mulig å argumentere for at den etablerte proveniensbestemmelsen av kammene og fyrtøyet til den skandinaviske halvøy kan finne en plass innenfor en forklaringsmodell som knytter den angripende hæren til auxiliarsystemet. Ilkjær (2000, s. 70) har forklart forekomsten av kontinentalt fyrtøy i Illerup A med at det representerer kontinentale leiesoldater, selv om hæren for øvrig kom fra Skandinavia. Innenfor Ilkjærs forklaringsmodell eksisterer det dermed allerede en mulighet for at avvikende datamateriale *ad hoc* kan inkluderes gjennom en hypotese om leiesoldater. Jeg forstår det derfor slik at proveniensbestemmelsen av kammene og fyrtøyet, samt Ilkjærs forståelse av denne, ikke nødvendigvis må revurderes for å kunne argumentere for at enkelte av de utøvende aktørene kan

ha vært skandinaviske eller nordeuropeiske leiesoldater i et romersk militært system heller enn kontinentale, nordeuropeiske leiesoldater i et nordskandinavisk militært system. I dette perspektivet blir det i alle tilfeller problematisk å anvende sammenligninger med norsk gravmateriale som avgjørende indisium for hærens indre konstruksjon og historisk betingede opphav.

Et mer generelt problem med Ilkjærs tolkning knytter seg til det samfunnsmessige grunnlaget for en hær av den størrelsesorden som masse materialet fra Illerup A impliserer. Hvis man godtar den postulerte størrelsen på Illerup A-hæren på omkring 1000 mennesker (cirka to og en halv ganger det sannsynlige antall mennesker som kan knyttes til utstyret i de 40% av lokaliteten som til nå er gravet ut), så er det nødvendig å etablere en plausibel maktpolitisk proveniens som kan forklare tilgangen på materielle og menneskelige ressurser av denne størrelsesorden. I denne sammenhengen er det avgjørende at det er mulig å påvise militære systemer i yngre romertid som har hvilt på mobilisering fra et større geografisk område. Det romerske militære systemet var konstituert slik at omkring halvparten av de stående styrkene i *Germania Inferior* i det tredje århundre bestod av auxiliære tropper (Alföldy 1968, s. 161). Nettopp det forhold at den militære aktiviteten omkring limes økte etter Markomannerkrigene på slutten av det andre århundre betyr at krigen kan ha fungert som en pullfaktor for skandinaviske leiesoldater.

Konklusjon

En eventuell tolkning av Illerup A som et materielt nedslag av et auxiliært system kan bygge direkte på den etablerte empiriske analysen av datamateriale fra Illerup A, men må forstås som en alternativ hypotetisk forklaringsmodell, som ulike problemstillinger kan testes mot. Auxiliatoreien aksepterer imidlertid ikke de norske våpengravene eller den romerske etnografien som analoge størrelser. I og med at det ikke er mulig å sammenligne Illerup A med romerske våpengraver, er det nødvendig å bruke de epigrafiske kildene som sammenligningsgrunnlag, både i en diskusjon om arkeologisk begrepsdannelse generelt og i tolkningen av Illerup A spesielt.

Auxiliatoreien som hypotetisk forklaringsmodell rommer alternative svar på problemstillingene knyttet til henholdsvis krigsorganisasjonens indre inndeling og dens opphav samt forholdet mellom disse to. Den største forskjellen mellom Carnap-Bornheim og Ilkjærs teori og den her fremsatte auxiliatoreien knytter seg til den teoretiske konstruksjonen av den angripende hæren som arkeologisk objekt. Dette objektet oppfattes i de to tolkningene som produkt av to ulike sosiale systemer. Sosiale systemer skal i følge Anthony Giddens (1984) utgjøre empirisk observerbare sosiale relasjoner og praksiser, som er ordnet på en bestemt måte i tid og rom. De skal forstås som synlige sosiale mønstre og må nødvendigvis assosieres med en bestemt materialitet.

Ilkjærs tolkning jamfører det arkeologiske objektet med en kollektiv aktør som har handlet i kontekst av et skandinavisk sosialt system. Dette systemet skal korrelere med sosiale praksiser og relasjoner som skal være materielt nedfelt i norske våpengraver. Implisitt må lokale, elitære aktører (= de respektive gravlokalitetene) ha forholdt seg til en felles beslutningsplattform eller beveggrunn. Dette prosjektet forutsetter en isolering av tilgjengelige materielle og menneskelige ressurser som deretter kunne kanaliseres inn i en felles målsetting i form av oppfølgende aggresjon mot et langsiktig mål. Min vurdering på dette punktet er at det ikke har vært ført gode nok argumenter for at disse forutsetningene var til stede på den skandinaviske halvøy.

Auxiliatoreien relaterer derimot objektet til et romersk sosialt system. Dette systemet kan mer presist defineres som den romerske hæren. Denne militære organisasjonen kan forstås som en sosial praksis med stor utstrekning i både tid og rom og dermed beskrives som en institusjon bundet opp til andre strukturer eller strukturerende egenskaper enn dem som er impliserte i Carnap-Bornheim og Ilkjærs teori. Dette betyr på sin side at et annet sett regler og ressurser har vært tilgjengelig for aktørene, noe som kan bidra til å forklare konsentrasjonen av et stort antall bevæpnede individer i form av Illerup-hæren. Innebygd i det romerske systemet var muligheten til kontroll over tilgjengelige materielle og menneskelige ressurser i form av be-

stående *alæ* og *cohortes* i Germania Inferior. Størrelsesforholdet bør betraktes som en »strukturell egenskap» som relaterer seg til en system-spesifikk form for makt. De etablerte tolkningene av den personlige utrustningens proveniens kan imidlertid bestå, fordi leiesoldatene gjerne ble rekruttert fra områder utenfor limes. De angripende leiesoldatene kjempet som et midlertidig kollektiv utenfor en tradisjonell stammestruktur. Soldatene var dermed ikke å forstå som »germanere» i denne situasjonen, men som romerske soldater.

Litteraturliste

- Albrehtsen, S.E., 1997. Logistical problems in Iron Age warfare. Clausen & Nørgård Jørgensen (red.). *Military Aspects of Scandinavian Society in a European Perspective AD 1–1300*. Studies in Archaeology and History 2. PNM. København.
- Alföldy, G., 1968. *Die Hilfstruppen der römischen Provinz Germania Inferior*. Epigraphische Studien 6. Rheinland-Verlag, Düsseldorf.
- Bemmann, J. & Hahne, G., 1994. Waffenführende Grabinventare der jüngeren römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Skandinavien. Studie zur Zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 75. Frankfurt am Main.
- Carnap-Bornheim, C. v. & Ilkjær, J., 1996. *Illerup Ådal 5. Die Prachtausrüstungen*. Textband. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Christie, J.K., 1842. Antikvarisk-historisk skitse av Augvaldsnæs. *Urda. Et norsk antiquarisk-historisk Tidsskrift* 2. Directionen for det Bergenske Museum. Bergen.
- Duff, T.E., 2003. *The Greek and Roman Historians*. Bristol Classical Press. London.
- Eggers, H.J., 1951. *Der Römische Import im freien Germanien*. Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte. Hamburg.
- Giddens, A., 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press. Cambridge.
- Grieg, S., 1926. *Hadelands eldste bosetningshistorie*. Skrifter utgitt av Det Norske VidenskapsAkademi i Oslo I. Hist. Filos. Klasse 1925, no. 2. Oslo.
- Hedeager, L., 2002. *Danernes land. Fra c. 200 f.Kr. til ca. 700 e.Kr.* Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bind 2. København.
- Ilkjær, J., 1990. *Illerup Ådal 1. Die Lanzen und Speere. Textband*. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- 2000. *Illerup Ådal – et arkeologisk tryllespejl. Moesgård*.
- 2001. Unterschiede zwischen Moorfinden und Waffengräbern in der jüngeren römischen Kaiserzeit. Storgaard, B. (red.). *Military Aspects of the Aristocracy in Barbaricum in the Roman and Early Migration Periods*. Studies in Archaeology and History 5. PNM. København.
- 2002. Den bevidtse ødelæggelse i krigsbytteoffer-ringerne. Jennbert et al. (red.). *Plats och praxis. Studier av förkristen ritual*. Nordic Academic Press. Lund.
- Jørgensen, L., 2001. The “Warriors, Soldiers and Conscripts” of the Anthropology in Late Roman and Migration Period Archaeology. Storgaard, B. (red.). *Military Aspects of the Aristocracy in Barbaricum in the Roman and Early Migration Periods*. Studies in Archaeology and History 5. PNM. København.
- Kearns, E. & Price, S., 2003. *The Oxford Dictionary of Classical Myth and Religion*. Oxford University Press.
- Kristensen, A.K.G., 1983. *Tacitus’ Germanische Gefolgschaft*. Historisk-filosofiske Meddelelser 50:5. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. København.
- Lillehammer, A., 1994. *Fra jeger til bonde – inntil 800 e.Kr.* Aschehougs Norgeshistorie 1. Aschehoug. Oslo.
- Lorange, A., 1875. *Samlingen av Norske Oldsager I. Bergens Museum*. Bergen Museum.
- Lund, A.A., 1978. *Caesar som etnograf*. Nordisk Forlag. København.
- 1993. *De etnografiske kilder til Nordens tidlige historie*. Aarhus Universitetsforlag.
- Lund Hansen, U., 1987. *Römischer Import in Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*. Nordiske Fortidsminder B10. København.
- 2003. Våbenofferfundene gennem 150 år – forskning og tolkninger. Jørgensen et al. (red.). *Sejrens triumf – Norden i skyggen av det romerske imperium*. Nationalmuseet. København.
- Much, R., 1967. *Die Germania des Tacitus*. Carl Winter Universitätsverlag. Heidelberg.
- Mydland, L., 1989. Sølvbeget eller skjoldbule? *Arkeo* 2:32. Bergen.
- Myhre B., 1987. Chieftain’s graves and chieftom territories in South Norway in the Migration Period. Hässler, H.J. (red.). *Studien zur Sachsenforschung* 6. August Lax. Hildesheim.
- Müller, K.E., 1980. *Geschichte der antiken Ethnographie und ethnologischen Theoriebildung. Von den Anfängen bis auf die byzantinischen Historiographen. Teil II*. Studien zur Kulturkunde, Bd 25. Veröffentlichung des Frobenius-Instituts an der Johann Wolfgang Goethe-Universität zu Frankfurt/Main. Franz Steiner Verlag. Bonn.
- Norden, E., 1922. *Die germanische Urgeschichte in Tacitus Germania*. Teubner. Berlin.
- Oldsaksamlingens arkeologiske tilvekstkatalog*.
www.dokpr dokpro. uio.no. Lesedato 24.03.2006.
- Rosen, K., 1970. *Studien zur Darstellungskunst und Glaubwürdigkeit des Ammianus Marcellinus*. Habelts Dissertationsdrucke. Reihe alte Geschichte Heft 8. Rudolf Habelt Verlag. Bonn.

- See, K. v., 1981. Der Germane als Barbar. *Jahrbuch für Internationale Germanistik* Jahrgang 13:1. Bern.
- Shetelig, H., 1912. *Vestlandske graver fra jernalder*. Bergen museums skrifter II:1. Bergen.
- Slomann, W., 1959. Et nytt romertids gravfunn fra Nord-Norge. *Viking* 23. Oslo.
- 1964. En antikvarisk-historisk skisse omkring Avaldsnesfunnet. *Viking* 28. Oslo.
 - 1968. The Avaldsnes Find and the Possible Background for the Migration Period Finds in Southwest and West Norway. *Norwegian Archaeological Review* 1. Oslo.
 - 1971. Bostetning og bostetningsproblemer i Sydvest-Norge i eldre jernalder. *Stavanger museums årsbok 1971*. Stavanger.
- Solberg, B., 2000. *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen. Oslo.
- Primærlitteratur*
- Caesar, G.J., 1966. *Der Gallische Krieg*. Oversatt av G. Dorminger. Heimeran. München.
- Herodot. 1996. *The Histories*. Oversatt av A. de Sélin-court. Penguin. London.
- Marcellinus, A., 1968. *Römische Geschichte I (Rerum gestarum)*. Oversatt av W. Seyfarth. Akademie-Verlag. Berlin.
- Orosius, P., 1964. *The seven Books of History against the Pagans*. Oversatt av R. J. Deferrari. The Fathers of the Church, a new translation Vol. 50. The Catholic University of America Press, Washington D.C.
- Pseudo-Hippokrates. 1939. *The Genuine Works of Hippocrates*. Oversatt av F. Adams. Williams & Wilkins. Baltimore.
- Tacitus, P.C., 1974. *Germaniens historie, geografi og befolkning*. Oversatt av N. W. Bruun og A. A. Lund. Wormanium. Højbjerg.
- 2004. *The Annals*. Oversatt av A. J. Woodman. Hacket. Indianapolis.

Summary

A significant part of this paper concerns written sources and their importance for the analysis of Ilkjær's explanatory model for the Illerup A war booty sacrifice. I maintain that the meaning he has derived from Tacitus's *Germania* and Amianus's *Rerum Gestarum* cannot be applied directly to Norwegian graves and Danish war booty sacrifices to create an understanding of Roman Period Scandinavian military structure. Philological evidence suggests that these Graeco-Roman ethnographic texts were put together in antiquity on the basis of older works. Both authors' extensive use of general literary motives as well as specific *topoi* contributed to the reproduction of Greek stereotypes. The Roman perception of Northern European people was primarily based on a few static formulas originally formulated by Greek authors such as Herodotus and pseudo-Hippocrates. Internal analyses of the two texts furthermore show that they do not contain the information necessary to support Ilkjær's interpretation, partly because their contents are incommensurable and partly because they do not actually say what Ilkjær suggests they say.

The excavators' original understanding of Illerup A was derived from the assumption that the

Danish data would correlate directly with data from selected Norwegian graves. I argue that the Norwegian data are largely incompatible with Ilkjær's hypothesis of military stratification. The most robust result here is that the proposed level I, or the upper officer level, is largely lacking from the documented Norwegian graves. Furthermore, the evidence for important parts of level II is scarce and spread over a vast geographical area.

On the basis of these two discussions I present an alternative framework for the interpretation of Illerup A. I wish to explain the war booty sacrifice in relation to Roman auxiliary forces in nearby *Germania Inferior*. This military complex has left epigraphy that does make it possible to infer the organization of the attacking military unit at Illerup. Finally, I have evaluated my own conclusions through a short discussion of how Ilkjær's model relates to the present "auxiliary model". It shows that parts of the old model may be integrated into the new one. This means that the two models are not mutually exclusive on all levels. I suggest however that the attacking unit at Illerup should be regarded as basically Roman in structure and that it cannot be explained by previous interpretations of "Germanic" societies.